

**ФІЛОСОФСЬКІ КАЗКИ ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ
ТА БАЙКИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: ДІАЛОГИ ТЕКСТІВ**

Стаття присвячена порівняльному аналізу байок Григорія Сковороди й казок Емми Андієвської. Суголосся текстів висвітлено на ідейно-змістовому та художньо-стильовому рівнях. Показано, що твори об'єднує спільний спектр тематики, зокрема втілення мотивів дружби й творчості, відваги бути собою, діалектики видимого й невидимого. У казках і в байках ці теми окреслені алегорично та передані образною мовою символів.

Схожі риси спостережено також на стильовому рівні текстів обох авторів. Насамперед це притчевість, алегоричність, спільна фольклорно-біблійна прототекстова основа. Творам притаманна багата палітра афоризмів (народних і авторських). Усе це дає підстави для компаративного аналізу в контексті діалогізму художніх технік і аксіологічних орієнтирів авторів.

Ключові слова: байка, казка, символ, алегорія, текст, прототекст, контекст.

Yuliia Hryhorchuk. Emma Andievska's Philosophical Tales and Fables by Hryhorii Skovoroda: Textual Dialogs

The paper compares Hryhorii Skovoroda's fables and Emma Andievska's tales. These works proved to be thematically and stylistically related. They reflect the dominant literary features of both authors, such as philosophical, didactic, symbolic, and aphoristic accents.

The analysis is focused on the collections "Fables of Kharkiv" and "Tales" (30 and 18 texts respectively). The researcher explores the similarity of the works within their plots, ideas, and stylistics.

Both fables and fairy tales show dialectical understanding of the antagonism hidden in the visible and invisible facets of the human life and world. Friendship, creativity, and courage of being oneself are common topics for these texts, where they are interpreted in the light of cordocentric philosophy and by means of the allegorical language of symbols. Despite the similarity of motives, the works by Emma Andievska keep considerable originality in content. She elaborates the themes of good and evil, faith, hope, and freedom, while Hryhorii Skovoroda is focused on the symbolic understanding of the Bible.

The similar features urge to relate the writers' texts at the stylistic level as well. A dialogue, a parable, a moral conclusion are inherent both in the fables and fairy tales. In addition, the works may be related due to the form of expression, the allegories, the symbolic imagery, and common prototext. The fairy tales by Andievska, like the fables by Skovoroda, are rooted both in the folklore and the Bible. However, while the fairy tales reveal the prototext mainly through the interpretation of the plots, in the fables it is reflected at the lexical level. The compared works also have an extensive system of aphorisms (the folk and the authors' ones), which reflect their main ideas.

Keywords: fable, fairy tale, symbol, allegory, text, prototext, context.

Морально-етичний досвід поколінь, акумульований у короткій формі байки й казки, не втрачає актуальності впродовж століть на різних географічних теренах. Це яскраво ілюструє художня творчість Емми Андієвської, у філософській прозі якої, зокрема в казках, яскраво відлунують світоглядні максими Григорія Сковороди, "вченого праведника", що, за словами авторки, "торував шлях до людського сумління" [2, 143].

Що ж об'єднує цих письменників, їхні самотні творчі голоси? Насамперед потужний філософський струмінь письма, глибоке осмислення дійсності, віддзеркалене в символічній образній системі, а ще – прагнення повернутися до першоджерел буття й міцний, оснований на Біблії, християнський світогляд. Промовисте свідчення цього – мала проза, казки і байки, у яких лаконічно втілені основоположні ідеї художнього світу та домінуючі стильові риси письма авторів. Відмінні між собою, ці жанри мають чимало спільного: тисячолітню історію, що сягає міфологічних витоків, віддзеркалений в образах синкретичний світогляд, дидактичну спрямованість і алегоричність викладу. Спорідненість засвідчена навіть етимологічно: байка походить від дієслова "баяти", як і казка – від дієслова "казати", розповідати, передавати в усній формі досвід

покоління. Окреслена функціональна специфіка, а водночас зануреність у глибинні матриці культури, випробувана часом актуальність і можливість у стрункій формі виразити глибокий екзистенційний зміст, вочевидь, і зумовили звернення українських митців-філософів до жанрів байки і казки.

Обрана тема, хоч доволі вузька, усе ж частково розроблена. Окремі аспекти, присвячені малій прозі Е. Андіївської, розкриті в працях Н. Зборовської, І. Зимомрі, С. Луцій, В. Просалової, О. Смерек, М. Р. Стеха, Л. Тарнашинської. На належному науковому рівні осмислено й байкарську творчість Г. Сковороди. Це дослідження Т. Александрович, Ю. Барабаша, І. Іваньо, І. Ісіченка, В. Сулими, Л. Ушкалова, В. Шевчука. Прикметно, що існує навіть окрема розвідка Н. Смірнкової [10], у якій крізь призму притчевості проаналізовано твори філософа й письменниці. Водночас спеціального дослідження, присвяченого порівняльному аналізу художніх текстів митців, досі немає.

Отже, мета статті – висвітлити особливості втілення основних ідей байок Григорія Сковороди у філософських казках Е. Андіївської. Реалізація мети передбачає виконання таких завдань: здійснити компаративний аналіз малої прози авторів, виявити спільні тематичні мотиви та розкрити специфіку стилістичного суголосся текстів.

Розглянемо насамперед спорідненість творів на *ідейно-тематичному* рівні. Цікаво, що як і в доробку Г. Сковороди, так і в прозі Е. Андіївської домінантним вектором постає *кордоцентричне* осмислення людської особистості й етичного виміру її буття. Творчість, суголосна з життям, і життя, співмірне з творчістю, сприйняття світу не розумом, а серцем, непереборна відвага бути собою – ось риси, сутнісно притаманні письменникам. Ці світоглядні переконання органічно втілені в малій прозі, зокрема в збірці “Басни Харківковскія” Г. Сковороди та в книжці “Казки Емми Андіївської” (перша об’єднує 30, друга – 18 текстів).

У полі зору митців – людина, її внутрішній світ, її серце. “...Всі нитки всесвіту сходяться в людському серці” [3, 386], – стверджує Е. Андіївська, постулюючи ідею взаємозалежності мікро- й макрокосму. За авторкою, серце – це чарівне “кресало” в грудях [3, 164], неоціненний “скарб” [3, 181], воно “незмірнене й здатне виповнити собою цілі галактики” [3, 391]. Недаремно всі позитивні герої казок Е. Андіївської – це ті, хто мають добре серце, як-от “балакуща риба” [1, 6], утілення “балакучости й доброго серця” [1, 6], чи крилатий бик, що, “попри грізний вигляд, мав добре серце” [1, 77]. Тема серця визначальна й для філософської прози Г. Сковороди, котрий вірив, що “всяк есть Тъм, Чіе Сердце в нем” [9, 231]. Саме серце, а не плоть, на думку мислителя, – це істинна людина, образ Божий у людині: “Человѣк состоит не во внѣшной своей Плоти и Крови, но Мысль и Сердце его – то истинный Человѣк есть” [9, 239]. Розгорнуто висвітлені в трактаті “Наркісс”, ці максими алегорично віддзеркалені в байках “Ворона и Чиж”, “Старуха и Горшечник”. Мораль творів свідчить, що лише “Сердце и Нравы Человѣческіи, кто он таков, Свидѣтельствовать должны, а не внѣшніи Качества” [9, 156], бо тільки “Чистое, и как Римляне говорили, Candidum (“бѣлое”), и независтное Сердце <...> вот Чистый Звон и Честная Душы нашей Цѣна!” [9, 175]. Ця “ціна” зазвичай непоказна, невидима, укрита, як ціна алмазу, прихованого в попелі (байка “Два цѣнныи Камушки: Алмаз и Смарагд”), чи сила вітру, невидимого оку (байка “Вѣтер и Філософ”).

Загалом світ малої прози Г. Сковороди й Е. Андіївської діалектичний у своїй суті. Його формує *антиномія двох начал – видимого й невидимого*, що проявляється як на рівні мікркосму (людської екзистенції), так і у вимірах макрокосму (світу й Всесвіту). Яскравий приклад цього – байка “Вѣтер и Філософ” та “Казка про

блискавку". Персонажі творів – філософ і вітер, чоловік і блискавка, або ж людина й стихія, видиме й невидиме, раціональне й духовне. Письменники навмисно зіставляють незіставне, доводячи цим, що правдиве бачиться не розумом, а серцем. Художність текстів базується на ефекті парадоксу: начитаний філософ не впізнає утасної у вітрові Божої сили, а звиклий до винаходів цивілізації чоловік зневажає блискавку, а з нею – віковичну мудрість природи. Мораль творів показує, що така поведінка може мати фатальні наслідки, бо саме в невидимому, як в атомі, найпотужніше виявляється сила Всемогутнього. "...Все найвище й найдосконаліше завжди – невидиме" [1, 30], – стверджує Е. Андієвська, і в її словах імпліцитно відлунюють слова Г. Сковороди: "Все невидное сильняе есть своего виднаго, и от невиднаго зависит видное" [9, 665].

Ця думка оригінально втілена в "Казці про слимака". Її персонаж – могутній "лісовий дух", міць якого полягає в тому, що раз на рік він приймає "безборонну подобу" – стає равликом, "щоб випробувати людське серце" [1, 39]. Концепти "непомітності" й "сили" дозволяють провести паралель між образом равлика-духа та сквородинським образом прихованого в попелі алмазу (байки "Два цѣннии Камушки...", "Навоз и Алмаз"). "Укритий, погребен в Пепелѣ" [9, 163], цей коштовний камінь має неперехідну цінність, оскільки віддзеркалює божественне світло сонця. "Есмь Земля <...> Но только в сухих моих Водах благолѣпно изображается Блистаніе Солнечнаго Свѣта..." [9, 167], – каже про себе алмаз. І в байках, і в казці наявний виразний біблійний символізм. Якщо алмаз, за Г. Сковородою, уособлює Біблію – божественну книгу, укладену з простих слів людської мови, у "тлѣнных Образах" якої "сокрывается Живот Вѣчный" [9, 171], то образ всемогутнього й безборонного духа в казці Е. Андієвської алюзійно нагадує образ Богочоловіка, Христа, тихого й покірного, котрий, за Ісаєю, "не буде кричати, ані вигукувати, і голосу свого на вулиці не дасть почути. Надломленої очеретини не доламає; льону, що куриться, <...> не погасить" [4, Іс. 42:2–3].

Незмінно притаманна прозі митців і тема *дружби*. Її осердя полягає не в зовнішній подібності, а в спільності сердець. Ця думка рельєфно втілена в байці "Собаки и Волк" і "Казці про гадюку й орла, або Невдячного приятеля". Цікаво, що і Г. Сковорода, й Е. Андієвська тлумачать тему "від супротивного": акцентують ті аспекти, на яких не можна будувати дружби. Так, ані схожа вдача, ані подібна зовнішність (вовка і собаки, їхньої шерсті, тіла гадюки і шиї орла), не можуть стати основою дружніх взаємин, а лише "Сердце, в Мыслях согласное" [9, 169], – пише мислитель. Інший аспект, що нівелює дружбу, – егоїзм і прагнення перелаштувати приятеля на свій лад. Вражає суголосся тверджень митців: "Якби гадюка була справжнім приятелем орла, вона ніколи не намагалася б зробити з нього другої гадюки" [1, 71] ("Казка про гадюку й орла..."), або: "Не должно же друга нудить к тому, что тебе веселит, а его мучит" [9, 176] (байка "Соловей, Жаворонок и Дрозд"). Третій чинник, що руйнує приятельські стосунки – невміння чути співрозмовника, поставити себе на його місце. Трагедію такої "нечулості" репрезентує казка "Говорюща риба", персонажі якої (риба, рибалка, його дружина й діти) прагнуть бути почутими, але, за винятком простодушних дітей і риби, не вміють слухати й чути. Унаслідок цього гине чарівна риба, зникає гармонія та розпадається сім'я. Отже, детально висвітлюючи в алегорично-казковій формі причини, що руйнують дружбу, автори акцентують ті цінності, що її будують, а це любов, взаєморозуміння й спільність сердець: "ПОДОБНАГО ДО ПОДОБНАГО ВЕДЕТ БОГ" [9, 176] (Г. Сковорода), "загального не буває без особистого" [1, 117] (Е. Андієвська).

Поєднує авторів і актуальна для кожного з них тема *творчості*. У мислителя вона корелює з ідеєю спорідненої праці, джерелом щастя людини, у письменниці – з радістю творчого самоздійснення, як-от “розкіш вимовити слово” [1, 6] для говорючої риби з однойменної казки чи “Забава собирать Мед” [9, 172] для бджоли з байки “Пчела и Шершень”. Для героїв творів споріднена праця (творчість) постає онтологічною потребою, що наповнює все життя змістом і не залежить від людського сприйняття, критики чи похвали. Невід’ємно важлива для митців і тема *відваги бути собою в юрбі*, зокрема бути єдиною гускою в табуні гусей, яка несе не прості, а золоті яйця, єдиним крилатим биком з усього бичачого племені чи єдиною немовчазною рибою в зграї риб (це ілюструють твори Е. Андіївської “Казка про гуску, яку змушували нести прості яйця замість золотих”, “Казка про бика й метелика”, “Говорюща риба”), або ж бути єдиним гострилом для сотень ножів, єдиною жабою, що шукає джерела, не вдовольняючись калюжею, чи єдиним колесом у годинниковому механізмі, що рухається в протилежний бік (це висвітлюють байки Г. Сковороди “Оселка и Нож”, “Жабы”, “Колеса Часовиі”). Усі названі тексти об’єднують індивідуалістична проблематика, обстоювання гідності особистості та свободи жити за призначенням.

Незважаючи на близькість мотивів, можна виокремити й відмінні, прикметні для кожного з авторів вектори тематики. В Е. Андіївської – це філософське трактування категорій добра і зла, віри й сумніву (“Казка про кулі зла”, “Казка про чоловіка, який мав сумніви”). У Г. Сковороди – символічне осмислення Біблії (байки “Навоз и Алмаз”, “Лев и Обезьяны”). Однак, якщо для філософа предметом художнього зображення стає сама Книга книг, то для письменниці – абстрактні категорії, засадничі для біблійного мислення: євангельські цінності віри, надії, любові, милосердя й прощення (“Казка про Галайла”, “Казка про чоловіка, що заступав Усевишнього”).

Чимало спільних рис поєднують тексти на *стилістичному* рівні. Передусім це *подібність художньо-естетичного вираження*. Як і байкам Г. Сковороди, так і казкам Е. Андіївської властиві високий рівень філософських узагальнень, дидактична спрямованість, наявність підтексту й образів-символів. Усі названі характеристики дозволяють класифікувати твори як тексти *притчевого* типу. На це вказували й дослідники прози митців В. Кизилова [6, 87], С. Луцій [7, 207], Н. Смірнова [10, 108]. В. Кизилова, зокрема, писала: “У казках Емми Андіївської від притчі успадкована повчальність, загострена постановка проблем духовності, моральності, тощо” [6, 89]. На думку дослідниці, притчеві риси в текстах письменниці найприкметніше виявлені на рівні змісту, утілені в глибокій філософічності, зверненні до одвічних онтологічних проблем [6, 87]. Це ж стосується байок Г. Сковороди. Притча в його інтерпретації стає художнім засобом алегоричного оприявлення істини, невід’ємним компонентом творів. “Басня и Притча есть то же” [9, 154], – стверджував мислитель, бо як “Обряд есть без Силы Божія Пустошь, так и Басня, но без Истины” [9, 154]. У текстах філософа й письменниці притчевість виражена насамперед в алегоричності, підтексті, змодельованих ситуаціях і персонажах. Описово-подієва канва аналізованих творів зведена до мінімуму, натомість сюжет розвивається через діалоги.

Байки Г. Сковороди й казки Е. Андіївської *діалогічні* за своєю суттю, що чітко виражено в композиції. Так, тексти казок подано у формі плинної бесіди двох оповідачів: консервної бляшанки й шакала, умовно ж – оптиміста й песиміста, небуденний діалог яких розпочинає й завершує, композиційно обрамлює збірку. Така побудова нагадує діалогічно-циклічну композицію “Тисяча й

однієї ночі”, навіть староіндійської “Панчатантри”. На думку В. Просалової, авторка застосовує рамкову композицію староіндійської збірки, уплітаючи казкові оповіді в канву діалогу та розгортаючи його “за принципом: *питання – відповідь, сумнів – аргумент*” [8]. У структурі байок Г. Сковороди, як і в казках Е. Андієвської, теж превалюють не описи, а діалоги, реалізовані за моделлю “теза – антитеза – синтез”. Саме в діалогах персонажів об’єктивуються основні думки трактатів мислителя, а в моралістичних кінцівках байок – основні постулати філософії. Тим-то й філософ, і письменниця досягають об’ємної оптики зображення, подаючи певну ідею з різних поглядів.

І в байках, і в казках композиційно виокремлена “підсумкова частина”, *мораль*, або “*сила*”, яка репрезентує своєрідне афористичне резюме висловленої в тексті концепції. Цю нетипову особливість казок Е. Андієвської відзначила Л. Тарнашинська, указуючи, що вони закінчуються своєрідною сквородинівською “силою”, яка “резюмує моральний авторчин досвід, що проектується на дії її уявних героїв” [11, 340]. Водночас, якщо “у Г. Сковороди основні моральні узагальнення викладені в “силі” і мають більш однозначне тлумачення, то в казках Е. Андієвської у висновках та коментарях до казки постають різнотлумачення однієї і тієї ж події. Це надає їм незавершеної багатоплановості, змістової глибини, психологізму, зумовлює варіативність тлумачень” [10, 108].

Невід’ємна риса, спільна для байок і казок, – наявність *багатопланової символіки*. Часто символами постають персонажі-тварини. Зокрема, лев у байці Г. Сковороди “Лев и Обезьяны” символізує Біблію: “Лев есть Образ БІБЛІИ, на которую востают и ругаются Идолопоклонники Мудрецы. Они думают, что Она мертва и говорит о Мертвости Стіхійной, не помышляя о том, что в тлѣнных Ея Образах сокрывается Живот Вѣчный...” [9, 171]. У казках Е. Андієвської символічної конотації набувають образи балакучої риби чи диво-гуски, яку “змушували нести прості яйця замість золотих” [1, 59], – обидва персонажі репрезентують творчу особистість в умовах опору тоталітарному режиму, тоді як образ дракона – це проекція на СРСР. Значно рідше символічної інтерпретації набувають події, предмети та заголовки творів. Здебільшого це притаманне прозі авторки. У її казках заголовки постають своєрідними ребусами, символічний зміст яких розкривається в контексті. У “Казці про кулі зла” етична проблематика, окреслена в заголовку, набуває не лише особистісного, а й планетарного виміру. Ідеться про “кулі зла” (думки, слова, учинки), які люди “виштовхують зі свого серця на всі чотири сторони світу <...> і всі закутки світобудови” [1, 122]. Так-то боротьба добра й зла в людському серці ретранслюється в уяві авторки на весь видимий і невидимий світ, загострюючи моральну вагу кожного конкретного людського вибору. Цікаво, що якщо текстам Г. Сковороди властива традиційна (фольклорна або біблійна) символіка, то текстам Е. Андієвської, навпаки, – оригінальна, авторська. Усе це сприяє моделюванню притчевої умовності й художнього підтексту.

Уміло синтезуючи філософію з літературою, а загальне з конкретним, філософ і письменниця прагнуть “до поєднання образності з абстрактною логічною думкою” [5, 31]. Це відображає інша стилістична особливість – *алегоричний світ персонажів*. Якщо персонажі байок переважно тварини, що втілюють людські якості, то казок – люди або ж олюднений світ природи. Так, у двадцяти двох байках філософа діють представники фауни, а лише у двох – люди. Натомість у тринадцяти казках авторки діють люди, а тільки в чотирьох – тварини. Оригінальне й поєднання персонажів, у байках в одному

творі контактують переважно однотипні істоти: тварини з тваринами (орел і сокола, собака і вовк), мінерали з мінералами (алмаз і смарагд), частини тіла з частинами тіла (голова й тулуб), тоді як у казках співдіють різнотипні персонажі: люди й тварини (рибалка й риба), люди та явища неживої природи (блискавка, місяць, море) або ж люди й фантастичні істоти (упиреня, дракон) чи олюднені реалії психоемоційного світу (сумніви). Однак, коли в байці персонажів двоє, рідше троє, то в казці – мінімум двоє, а зазвичай значно більше. Прикметно, що герої казок і байок не названі, а охарактеризовані за родовою назвою. Імена мають лише поодинокі з них: в Е. Андіївської – фантастичні істоти (Галайло чи Яян, які уособлюють людську пиху й егоїзм), у Г. Сковороди – персонажі, імена яких інтертекстуально вказують на інше джерело (Тітир – ім'я пастуха з байки “Собаки и Волк”, суголосне з іменем героя-козопаса із “Буколік” Вергілія). Загалом уникання імен і портретних характеристик не випадкове. Воно сприяє увиразненню морально-етичної домінанти творів, коли персонажі постають репрезентантами певних ідей. Водночас, якщо Г. Сковороді притаманне традиційне трактування образів тварин, основане на сталих порівняннях: собака – вірність, бджола – працелюбність, зозуля – ледарство, орел – свобода (байки “Собаки и Волк”, “Пчела и Шершень”, “Кукушка и Косик”, “Орел и Черепаха”), то казкам Е. Андіївської, навпаки, властиве “експериментування” з народною етимологією. Так, орел, добровільно зрікаючись крил, стає втіленням не свободи, а рабства (“Казка про гадюку й орла...”), віслюк, повіривши улесливій брехні про своє “шляхетне кінське походження” [1, 98], стає символом не покори, а пихи (“Казка про пихатість”), тоді як бик, навпаки, постає втіленням не ярма, а свободи (“Казка про бика й метелика”), риба не мовчання, а слова (“Говорюча риба”). Відомі й оригінальні, ці образи спонукають читача до глибшого сприйняття довколишнього світу.

Інша сутнісна ознака казок і байок – спільна *прототекстова основа*. У творах Г. Сковороди й Е. Андіївської вона подвійна – фольклорно-біблійна. Актуальним джерелом текстів обох митців постає Біблія, а саме оповіді Старого Завіту. Так, у “Казці про рідину, подарунок моря” алюзійно відлунює старозавітна історія про “заборонений плід”, який Єва зірвала в раю, а в “Казці про Яян” – історія Вавилонської вежі. У першому творі персонаж порушує “передумову” моря, “заводить розмову з дідком на роздоріжжі” [1, 54] і втрачає реальність казки, так само, як прародичі порушують заповідь Бога, споживають плід із забороненого дерева і втрачають рай [4, Бут. 3:1–24]. У другому творі жителі міста Яянів зводять символічні вежі свого “я”, що “весь час завалюються” [1, 125], подібно як у Біблії мешканці Вавилону марно трудяться над будівництвом вежі людської гордині [4, Бут. 11:1–9]. У казках Е. Андіївської рецепція старозавітного прототексту здійснюється на рівні інтерпретації сюжетів. У байках Г. Сковороди – через уведення в оповідь біблійних цитат і ремінісценцій. Обґрунтовуючи певну тезу, мислитель наводить прямі чи перефразовані вислови із Сираха, Ісаї, Второзаконня, Приповістей Соломонових, Псалмів, Пісні Пісень. Це промовисто ілюструють моралістичні кінцівки байок “Соловей, Жаворонок и Дрозд”, “Щука и Рак”, які містять поширені цитати з названих біблійних книг. Наснажена афористичними рефлексіями мораль байки “Щука і Рак” завдяки розгорнутим цитатам переростає в самостійний твір-роздум про неспокій серця, спричинений гріхом. Цей твір розпочинається перефразованою цитатою 111 псалма: “Початок мудрости – острах Господній” [4, Пс. 111:10], а увиразнюється словами із книги пророка Ісаї: “Немає, каже Господь, для злих миру” [4, Іс. 48:22].

Неоднаково (на рівні інтерпретації сюжетів і окремих фраз) здійснюється й рецепція фольклорного прототексту. У збірці авторки вона відображена в залученні

мотивів українських чарівних казок. Цікавим й оригінальним постає, зокрема, висвітлення історії про Курочку Рябу в “Казці про гуску...”, мотиву змієборства в “Казці про дракона, шевця...”, ритуалів перевтілення й ворожіння в “Казці про слимака” та народно-поетичної символіки числа сім у “Казці про двох пальців”. На відміну від творів Е. Андіївської, у байках Г. Сковороди рецепція фольклорного джерела відображена насамперед на лексичному рівні. З метою увиразнити, краще огранити певну дидактичну ідею автор звертається до народних прислів’їв і приказок. Уводячи їх у тексти за допомогою словесних формул на зразок: “в Народъ говорят” [9, 163], “Старинная Пословица” [9, 163], “Носится и в Малороссии Пословица” [9, 177], “Вспомните Пословицу” [9, 154] та ін., Г. Сковорода апелює до морально-етичного досвіду поколінь, акцентує цінність дружби, віри, мудрості: “Не имъй ста рублей, как Одного Друга” [9, 177], “БЕЗ БОГА ни до Порога, а с НИМ хоть за Море” [9, 164], “Глупой ищет Мъста, а разумнаго и в Углу видно” [9, 163].

Інша прикметна риса творів Г. Сковороди й Е. Андіївської – *афористичність*. Вона незмінно притаманна текстам обох письменників. На ідейно-змістовому рівні фразеологічні вислови стисло виражають головну думку творів, на стилістичному – сприяють стрункості, логічній послідовності викладу, надають оповіді дидактичної тональності й експресивного звучання. Цікаво, що в байках Г. Сковороди превалює народна, а в казках Е. Андіївської – авторська афористика. У творах обох митців фразеологізми втілюють основоположні ідеї художнього світу. У Г. Сковороди – теми дружби (“Не ищи тое, что тебъ Нравно, но то, что Другу полезно...” [9, 176]), спорідненості (“По разным Природным Склонностям и Путь житія разный” [9, 158]), праці (“Должность наша есть Источником Увеселения” [9, 167]), видимого й невидимого (“Сердце и Нравы Человѣческіи, кто он таков, Свидѣтельствовать должны, а не внѣшніи Качества” [9, 156]). У творах Е. Андіївської теж домінують афоризми, що висвітлюють ідеї дружби (“Коли приятелюють, <...> приймають приятеля таким, яким він є, не намагаючись обтесувати його на свою подобу” [1, 71]), добра і зла (“все добре безіменне” [1, 19], “хто з ким бореться, той тим стає” [1, 29]), життя і смерті (“тільки той, хто має смерть за приятеля, може похвалитися, що він жив” [1, 79]), взаємозв’язку речей у світі (“малі причини можуть мати великі наслідки” [1, 130]). Тематика цих крилатих висловів дуже близька, а текстуальна схожість подекуди вражає, як-от в афоризмах: “...Немає на світі зброї, яка здолала б убити добрий жарт і щирий сміх” [1, 28] (Е. Андіївська) чи: “И нѣт радостнѣе, как жить по Naturѣ” [9, 173] (Г. Сковорода). І в байках Г. Сковороди, і в казках Е. Андіївської афористичні максими здебільшого підсумовують твори та найчастотніше засвідчені в моралі й підсумкових репліках персонажів. Усе це надає текстам етичної загостреності та дидактичної поглибленості.

Загалом, незважаючи на відмінність художніх технік і значну віддаленість у часі, тексти митців мають чимало спільного між собою. Невеликі за обсягом, із лаконічними кінцівками морально-етичного характеру, побудовані у формі діалогів, казки Е. Андіївської нагадують байки Г. Сковороди з дидактичними фіналами (мораллю) і діалогічною формою викладу. У творах обох письменників превалюють теми дружби, творчої самореалізації, взаємозв’язку видимого й невидимого, висвітлені крізь призму “філософії серця”. Прагнення до лаконічності, максимального змістонаповнення споріднює ці тексти на рівні формального вираження. Як байкам, так і казкам властиві афористичність, притчевість, символічний світ персонажів-тварин і спільна біблійно-фольклорна прототекстова основа. Усі ці риси вказують на суголосся творів Г. Сковороди й Е. Андіївської. Схожі за змістом і стилем, вони спонукають читача дивитися вглиб: у непоказному бачити сутнісне, в укритому – вартісне й безцінне. Саме в цьому – незмінна актуальність аналізованих текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Андієвська Е.* Казки. – Париж–Львів–Цвікау: Зерна, 2000. – 138 с.
2. *Андієвська Е.* Роман про добру людину. – Мюнхен: Сучасність, 1973. – 291 с.
3. *Андієвська Е.* Роман про людське призначення. – Нью-Йорк: Сучасність, 1982. – 454 с.
4. Біблія. Святе Письмо Старого та Нового Завіту / перекл. о. Івана Хоменка. – Львів: Місіонер, 2008. – 1475 с.
5. *Іваньо І.* Жанр байки у творчості Г. Сковороди // Радянське літературознавство. – 1965. – № 8. – С. 24–33.
6. *Кизилова В.* Українська література для дітей та юнацтва: новітній дискурс: [навчально-методичний посібник для студ. вищих навч. закл.]. – Старобільськ: ДЗ Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015. – 236 с.
7. *Луцій С.* Казкові елементи в романах Е. Андієвської // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. – Серія: Філологічні науки. – Бердянськ, 2015. – Вип. 8. – С. 207–213.
8. *Прасолова В.* Художні особливості казок Емми Андієвської // Синопис: текст, контекст, медіа. – 2016. – № 3 (15). – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2016_3_6
9. *Сковорода Г.* Повна академічна збірка творів / за ред. проф. Леоніда Ушкалова. – Харків–Едмонтон–Торонто: Майдан, 2011. – 1400 с.
10. *Смірнова Н.* Притчевість творів Г. Сковороди та літературних казок ХХ ст.: типологічний аспект // Переяславські Сковородинські студії: [зб. наук. праць] / за заг. ред. М. П. Корпанюка. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Вип. 1. – С. 106–110. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prckc_2011_1_20
11. *Тарнашинська Л.* Гіпертекст Емми Андієвської як індивідуалізований світовий // Презумпція доцільності. Абрис сучасної літературознавчої концептології. – Київ: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – С. 333–342.

REFERENCES

1. Andiiivska, E. (2000). *Kazky*. Paryzh–Lviv–Tsvikau: Zerna. [in Ukrainian]
2. Andiiivska, E. (1973). *Roman pro dobru liudynu*. Miunkhen: Suchasnist. [in Ukrainian]
3. Andiiivska, E. (1982). *Roman pro liudske pryznachennia*. Niu-York: Suchasnist. [in Ukrainian]
4. *Bibliia. Sviate Pysmo Starobo ta Novoho Zavitu* (2008). Lviv: Misioner. [in Ukrainian]
5. Ivano, I. (1965) Zhanr baiKy u tvorchosti H. Skovorody. *Radianske literaturoznavstvo*, 8, 24–33. [in Ukrainian]
6. Kyzyl'ova, V. (2015) *Ukrainska literatura dlia ditei ta yunatstva: novitnii dyskurs*. Starobilsk: DZ Luhanskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. [in Ukrainian]
7. Lushchii, S. (2015) Kazkovi elementy v romanakh E. Andiiievskoi. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnogo pedagogichnogo universytetu. Serii: Filolobichni nauky*, 8, 207–213. [in Ukrainian]
8. Prosalova, V. (2016) Khudozhni osoblyvosti kazok Emmy Andiiievskoi. *Synopsys: tekst, kontekst, media*, 3 (15). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2016_3_6 [in Ukrainian]
9. Skovoroda, H. (2011) *Povna akademichna zbirka tvoriv*. Kharkiv–Edmonton–Toronto: Maidan. [in Ukrainian]
10. Smirnova, N. (2011) Prytchevist tvoriv H. Skovorody ta literaturnykh kazok XX st.: typolohichniy aspekt. *Pereiaslavski Skovorodynski studii*, 1, 106–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prckc_2011_1_20 [in Ukrainian]
11. Tarnashynska, L. (2008) Hipertekst Emmy Andiiievskoi yak indyviduazovanyi svito vyivav. *Prezumptsiiia dotsilnosti. Abrys suchasnoi literaturoznavchoi kontseptolohii*. Kyiv: Vyd. dim “Kyievo-Mohylianska akademiia”, 333–342. [in Ukrainian]

Отримано 17 липня 2019 р.

м. Київ

